

ABD'NİN AFGANİSTAN'DAN AYRILMASININ NEDENLERİ

REASONS FOR THE USA LEAVING AFGHANISTAN

Ahmet GÖKBEL*, Babur HAYA**

* Prof. Dr., Uluslararası İlişkiler
Bölümü, İİBF, Kırşehir Ahi Evran
Üniversitesi,
agokbel@gmail.com
ORCID ID:
0000-0001-8259-8808

** Dr. Adayı, Uluslararası
İlişkiler Anabilim Dalı, Sosyal
Bilimler Enst., Kırşehir Ahi
Evran Üniversitesi,
babur.haya@yahoo.com
ORCID ID:
0009-0004-4440-9294

Başvuru Tarihi/ Received:
30.04.2025
Kabul Tarihi/Accepted:
02.06.2025

Özet

Bu çalışma, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalinden başlayarak 11 Eylül 2001 sonrası ABD müdahalesine ve 2021'deki çekilme sürecine kadar uzanan dönemi kapsamlı biçimde analiz etmektedir. Büyük güçlerin Afganistan üzerindeki stratejik rekabeti ile bu rekabetin ülkenin siyasal, toplumsal ve güvenlik yapıları üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bonn (2001) ve Doha (2020) Anlaşmaları bağlamında barış inşası ve devlet kurma çabaları incelenmiştir. ABD'nin çekilme kararında etkili olan faktörler; etnik-kabile dengesizlikleri, yolsuzluk, yetersiz kurumsallaşma ve Afgan toplumunun sosyopolitik karmaşıklığı çerçevesinde ele alınmıştır. Ayrıca "terörle mücadele" söylemiyle başlayan müdahalenin toplumsal gerçeklikle uyumsuzluğu, dış yardımlara rağmen sağlanamayan istikrar ve kapsayıcılık sorunları tartışılmıştır. Doha Anlaşması'nın takvimi ve uygulama sorunları ile ABD'nin stratejik odağını Asya-Pasifik bölgesine kaydırması gibi hususlar da çalışmanın odak noktalarındandır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Bonn Anlaşması, Doha Anlaşması, ABD'nin Çekilmesi, Bölgesel Rekabet.

Abstract

This study comprehensively analyzes the period beginning with the Soviet Union's invasion of Afghanistan, continuing with the U.S. intervention after the September 11 attacks, and culminating in the withdrawal process in 2021. It evaluates the strategic rivalry of major powers over Afghanistan and its impact on the country's political, social, and security structures. Efforts of state-building and peacebuilding are examined within the context of the Bonn (2001) and Doha (2020) Agreements. Factors leading to the U.S. withdrawal decision—such as ethnic-tribal imbalances, corruption, weak institutionalization, and the sociopolitical complexity of Afghan society—are addressed. Additionally, the mismatch between the "war on terror" discourse and local realities, the failure to achieve stability despite international aid, and problems related to inclusivity are discussed. The study also focuses on the implementation challenges of the Doha Agreement's timeline and the shift in U.S. strategic priorities toward the Asia-Pacific region.

Keywords: Afghanistan, Bonn Agreement, Doha Agreement, US Withdrawal, Regional Competition.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

ISSN 2618-6217

1. GİRİŞ

Afganistan, tarihsel olarak büyük güçlerin dış politikalarında ve güvenlik stratejilerinde özel bir konuma sahip olmuştur. Özellikle Rusya için, resmî sınırı bulunmamasına rağmen terörizm, aşırılıkçılık ve uyuşturucu trafiği gibi tehditlerin kaynağı olarak görülen Afganistan, aynı zamanda Orta Asya ile sınırdaş olması nedeniyle Moskova'nın "arka bahçe" olarak tanımladığı bölgenin istikrarı açısından kritik bir yer olarak değerlendirilmektedir (Topuz, 2023: 3). Nitekim ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi, Rusya'nın uzun vadeli güvenlik ve nüfuz stratejileri bağlamında çeşitli tepkileri tetiklemiştir. Bu gelişme, Rusya'nın Orta Asya'da güvenlik sağlayıcısı rolünü vurgulama ve bölgesel istikrarı kendi çıkarlarını koruyacak biçimde şekillendirme isteğini öne çıkarmıştır (Koç ve Şeker, 2023: 536). Öte yandan, uluslararası ilişkiler kuramlarından saldırgan realizm, büyük güçlerin bölgesel ve hatta küresel hegemonya peşinde olduğunu vurgulamaktadır (Rasooli et al, 2024: 83-85). Bu bakış açısına göre revizyonist eğilimli devletler, güç dengesini kendi lehlerine çevirebilecekleri uygun koşullar bulduklarında bu fırsatı kaçırmama yolunu takip ederler.

Büyük güçler, kendi bölgelerinde hegemonyalarını tesis ederken aynı zamanda rakiplerinin bölgeye hâkim olmasını engellemeye çalışır. Afganistan örneğinde, Sovyetler Birliği (daha sonra Rusya) ve ABD gibi büyük güçlerin bu ülkeye yönelik müdahaleleri, bölgeyi istikrarsız bir yapıya sürükleyen güç rekabetinin önemli yansımalarından biri olarak görülebilir. Afganistan'daki dış müdahalelerin ortak özelliklerinden biri, büyük güçlerin kendi stratejik hedeflerini hayata geçirmek amacıyla uzun süreli askeri varlıklarını sürdürmesidir (Dora, 2021: 185). Ne var ki yerel toplumsal, etnik ve siyasi gerçeklerle yeterli ölçüde uyumlu olmayan bu stratejiler, beklenen nihai sonucu verememiştir. Bu tür uyumsuzluk, müdahaleci güçlerin yerel direniş dinamikleriyle ve tarihsel-toplumsal koşullarla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Gerek Sovyetler Birliği örneğinde gerekse ABD özelinde, stratejik hedeflerin sürdürülebilirliği sorgulanmış ve söz konusu güçler nihayetinde çekilme kararı almak zorunda kalmışlardır (Sharify, 2023: 16). ABD'nin 11 Eylül sonrası müdahalesi ise uluslararası terörizmle mücadele gerekçesiyle başlamış, Taliban rejiminin devrilmesi ve El Kaide unsurlarının etkisizleştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak zaman içinde ABD'nin Afganistan'da oluşturmak istediği siyasi ve güvenlik mimarisi; kabile yapısı, yerel güç dengeleri ve yolsuzluk sorunları gibi bir dizi yapısal problemle karşı karşıya kalmış ve arzu edilen neticeye ulaşamamıştır (Counterterrorism, 2019: 151). Üstelik askeri varlığın getirdiği ekonomik ve lojistik maliyetler giderek artmış, Amerikan iç siyasetinde Afganistan müdahalesine yönelik desteğin azalmasıyla birlikte çekilme sesleri güç kazanmaya başlamıştır.

ABD'nin Afganistan'dan ayrılma nedenleri çok boyutlu olmakla birlikte özellikle sürdürülebilir olmayan askeri harcamalar ve kamuoyu baskısı, ABD karar alıcılarını uzun ve yüksek maliyetli bir savaşı sürdürmekten caydırmıştır (Elfaki, 2022: 14). Ayrıca, Taliban'ın sahadaki varlığını korumayı başarması ve yerel halk içinde kısmen de olsa desteğe sahip olması, ABD'nin öngördüğü nihai istikrar projesini zora sokmuştur (Valtonen, 2021: 75). Bununla birlikte, Washington yönetiminin küresel öncelikleri değişmeye başlamış, Ortadoğu ve Orta Asya'dan ziyade Asya-Pasifik bölgesindeki gelişmeler ve Çin'in yükselişi gibi konular ön plana çıkmıştır (Abbas, 2024: 67). Bu koşulların birleşimi sonucunda ABD, 2021'deki çekilme sürecini hayata geçirerek

Afganistan'daki askeri varlığını sonlandırmıştır. Ancak bu adımın, bölgedeki büyük güçlerin (Rusya, Çin ve bölgesel aktörler) jeostratejik hesaplarına nasıl etki edeceği, Orta Asya'da oluşabilecek yeni güç boşluğunun hangi aktörlerce doldurulacağı ve Afgan halkının geleceğine hangi dinamiklerin yön vereceği konuları hâlâ belirsizliğini korumaktadır (Murodullaev, 2023: 75).

Bu çalışmada, Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali sürecinden başlayarak 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan'a müdahalesine ve nihayetinde 2021'deki geri çekilmesine uzanan süreçten kısa da olsa bahsedildikten sonra Bonn ve Doha Anlaşmaları üzerinden bazı analizlere yer verilecektir. Bu bağlamda, çalışma kapsamında bu iki anlaşmaya katılan ülkeler ve ABD'nin desteklenmesi daha sonra ABD'nin çekilme kararının nedenlerini oluşturan süreçler ele alınacaktır. Orta Asya'da oluşabilecek yeni güç boşluğunun hangi aktörlerce doldurulacağı ve Afgan halkının geleceğine hangi dinamiklerin yön vereceği konularıyla şekillenen belirsizliğin nedenlerini anlamak da bu çalışmanın hedefleri arasındadır.

2. ABD'NİN AFGANİSTAN'A GİRME AMACI

ABD'nin Afganistan'a girme gerekçesinin, 11 Eylül saldırılarının ardından Amerikan kamuoyunda ve uluslararası arenada ortaya çıkan terör tehdidini bertaraf etme zorunluluğuyla temellendirildiği anlaşılmaktadır (Dora, 2021: 179). ABD Başkanı Bush'un 20 Eylül 2001 tarihinde Kongre'nin Ortak Oturumunda yaptığı konuşmada, saldırılardan sorumlu tutulan El Kaide üyelerinin bulunup yargılanması gerektiği ve Taliban rejiminin bu örgüte sığınma sağladığı müddetçe büyük bir tehdit olduğu sıkça vurgulamıştır (Löfflmann, 2024: 504). Böylece ABD yönetimi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 11 Eylül terör saldırılarını kınayan 1368 sayılı BM Güvenlik ve Konseyi kararını da (2001) referans alarak "meşru müdafaa" temelinde Afganistan'a yönelik askerî operasyonları başlatmıştır (İbrahim, 2024: 63). Taliban tarafı, Bin Ladin'i tarafsız bir ülkeye teslim etme teklifini ABD hava saldırılarının durdurulması koşuluna bağladığı hâlde, Başkan Bush bu teklifi "müzakere edilemez" diyerek reddetmiştir (Jamshidi, 2024: 27-28).

3. ASKERİ PERSPEKTİF: STRATEJİK HEDEFLERİN ZAYIFLAMASI

Kalıcı Özgürlük Harekâtı olarak adlandırılan müdahalenin 7 Ekim 2001'de başlamasıyla, Taliban rejimi ve El Kaide kamplarına ait olduğu düşünülen yerler yoğun hava saldırılarına maruz kalmıştır. Müdahalenin ilk aşamalarında ABD, terörle mücadelede geniş bir koalisyon oluşturma hedefini ilan etmiş ya bizimlesiniz ya da teröristlerle biçiminde bir yaklaşımla hareket etmiştir. Bu durum, tarafsızlık hakkına sahip olmak isteyen ülkelerin uluslararası hukuk çerçevesindeki imkânlarını sınırlarken, örneğin Pakistan gibi ülkelerin de çok sert bir şekilde uyarılmasıyla sonuçlanmıştır (Ahmed & Kharal, 2023: 15). Washington yönetimi, bir taraftan Taliban'la yürütülecek olası müzakereleri reddederken bir taraftan da çatışmayı hızla genişleterek, askeri güce aşırı bir ağırlık vermiştir (Jamshidi, 2024: 36). Dolayısıyla, Afganistan halkının gerçek sorunlarına ve sosyoekonomik ihtiyaçlarına odaklanmayan askeri güce dayalı yaklaşım, yerel halkın beklentilerini karşılamada eksik kalmıştır. Aynı zamanda, süreç içerisinde Afganistan'daki misyonun giderek belirsizleşen hedefleri, savaşın haklılığı konusunda da uluslararası kamuoyunda şüphelerin artmasına yol açmıştır (Whitlock, 2021: 221).

Terör örgütlerinin barındığı kampların imha edilmesi ve sorumluların yakalanması gibi başlangıçta nispeten net görünen bir amaca rağmen, kısa süre içinde “Tam olarak düşman kimdir?” sorusu öne çıkmaya başlamıştır (Tarzi, 2005). El Kaide ile Taliban arasındaki ilişki, Taliban’ın barış veya teslimiyet tekliflerinin ciddiye alınmaması ve ABD’nin ülke yönetimini yeniden inşaya yönelik kapsamlı bir vizyon sunamaması, müdahalenin yönünü bulanıklaştıran unsurlar olarak öne çıkmıştır (Hassan, 2023: 11). Bush yönetiminin, terörle mücadeleyi yalnızca askeri yöntemlerle sürdürmesi ve “düşmanın ortadan kaldırılması” amacını diplomatik veya siyasi adımlarla desteklememiş olması savaşın asıl başlama nedeni olarak kabul görmektedir. Bu süreçte, özellikle Guantanamo Körfezi’ndeki tutuklamalar ve çeşitli işkence vakaları hakkındaki haberler, ABD’nin terörle mücadele meşruiyetini zedeleyen gelişmeler olarak görülmüştür (Bassiouni, 2006: 423). James Turner Johnson. (2012), başlangıçtaki askeri müdahalenin “haklı savaş” niteliğine sahip olabileceğini, ancak kısa süre içinde yanlış yönelimler ve ulaşılması güç hedeflerin benimsenmesi nedeniyle “haksız bir savaşa” dönüştüğünü vurgulamıştır (Johnson, 2012: 19).

Whitlock’a göre ABD hükümeti, sahadaki gerçeğin dışında bir iyimserlik oluşturmak için istatistikleri çarpıtmış, medya ve kongre sunumlarında başarı hikâyeleri aktarmıştır (Whitlock, 2021: 2). 2001-2003 yılları arasında ABD savunma bakanı Donald Rumsfeld’in stratejisi, hedef, dost düşman ayırımını yapamayan tavrı ile savaşın ilk yıllarından itibaren ABD’nin Afganistan’daki varlığı anlamsızlaşmış hale gelmeye başlamıştır.

Sahadaki hakikat ile Washington’daki söylem arasındaki makas açıldıkça, neyin başarı, neyin başarısızlık olduğu bile anlaşılamaz hâle gelmiştir. Böyle bakıldığında, ABD’nin Afganistan’a giriş amacı, başlangıçta El Kaide yapılanmasını tasfiye etmeye yönelik meşru bir hamle gibi görülmekle birlikte, müdahalenin ilk yıllarından itibaren barışçıl çözüm olanaklarına yeterince alan tanınmaması ve düşman kavramının kapsamının netleştirilememesi, süreci çıkmaza sürüklemiş görülmektedir (Maloney, 2022: 372). Terörle mücadele hedeflerinin yanı sıra ABD, Afganistan’da demokrasiyi ve insan haklarını teşvik etmeyi amaçlamış, ancak Afganistan’da kaldığı süreçte bu konuda başarı sağlayamamış ve çekilme sonrası böyle bir hedef olmadığı da anlaşılmıştır. Afganistan’da istikrarlı ve demokratik bir hükümetin kurulması, ülkenin istikrarsızlığına uzun vadeli bir çözüm olarak görülmüş ve aşırıcılığın yayılmasına karşı bir savunma hattı olarak değerlendirilmiştir. 2014 yılında ABD, işgalci bir güç olmaktan çıkıp destekleyici bir role geçiş yaparak Afgan Ulusal Güvenlik Güçleri’ne (ANSF) eğitim ve yardım sağlamaya başlamıştır (Mbaeze, 2022: 104). Amaç, ANSF’nin Afganistan’ın güvenliğini sağlamayı üstlenmesini ve Taliban’ın yeniden baskın bir güç haline gelmesini engellemek biçiminde sunulmuştur (Akhtar & Manzanay, 2024: 3). Ancak 2021’e gelindiğinde ABD Afganistan’dan askeri olarak çekilme kararı verince daha önceden aşamalı olarak güç kazanan Taliban, oluşan güç boşluğunu fırsata çevirerek büyük şehirleri ve nihayetinde başkent Kabil’i hızla ele geçirmeye başlamıştır (Dashti, 2021: 198). Taliban’ın tekrar iktidara gelmesi, ülkenin gelecekteki istikrarı ve Afganistan’ın terörizm için yeniden ev sahibi konumuna gelme potansiyeli hakkında ciddi endişelere yol açmıştır. Bu arada ABD ve müttefikleri, kendileriyle çalışan ve yakın gördükleri Afganlıların tahliyesini kolaylaştırmak ve insani yardım sağlamak amacıyla Afganistan’da sınırlı varlığını korumuştur (Akhtar & Manzanay, 2024: 4).

2001 yılında ABD'nin uzun vadeli stratejisi, Orta Asya veya Güney Asya'da bir askeri varlık kurmaktır. Bu strateji, Sovyet etkisi altındaki doğal kaynak rezervleri, petrol ve mineral zengini ülkeleri hedef almaktaydı. Örneğin; nükleer silahlara sahip Pakistan ve güçlü devrimcileri olan İran'dan ziyade onlara göre zayıf bir ülke olarak görülen Afganistan, ABD stratejik hedeflerine uygun görülmüş ve bu ülkenin benzersiz bir siyasi-stratejik konuma sahip olduğu fikri öne çıkmıştır (Bassiouni, 2006: 427). Zira Afganistan, Güney Asya ile Orta Asya arasında eşsiz bir köprü konumundadır.

ABD'nin Afganistan'da var olma isteğinin sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür: (Tariq et al, 2021: 366).

- Bölgesel güç dengesini korumak,
- Çin, İran ve Rusya'nın Güney Asya, Orta Asya ve petrol zengini Batı Asya'daki etkisini dizginlemek ve azaltmak,
- Afganistan'ın Orta Asya devletleriyle olan coğrafi yakınlığının, ABD'nin enerji zengini Orta Asya bölgesinde daha fazla rol üstlenmesine imkan tanınması,
- Afganistan'ın, Orta Asya'nın enerji kaynaklarını Rusya ve İran'ı dışarıda bırakarak dünya pazarına taşıyabilecek alternatif bir rota sağlama potansiyelinin bulunması,
- Afganistan ve çevresindeki askeri üslerin, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD dış politika yapımcıları tarafından Rusya, Çin ve İran'ın stratejik hamlelerini dengelemesi,
- Afganistan'ın jeostratejik konumunun, ABD için hem deniz hem de kara bazlı çok boyutlu stratejilerini geliştirmek için uygun olması.

ABD, öteden beri Afganistan'ı terörist grupların üreme alanı olarak değerlendirmiş, özellikle Taliban ve El Kaide gibi örgütler nedeniyle uzun süredir bu ülkeyi terörist gruplar için güvenli bir sığınak olarak görmüştür. Doha Anlaşması, bu gruplardan kaynaklanan tehdidi azaltmayı amaçlamaktadır. Zira bu anlaşmada Taliban, Afgan topraklarını ABD veya müttefiklerine karşı saldırı planlamak ya da gerçekleştirmek için kullandırmama sözü vermiştir (Basit, 2020: 10).

Usame bin Ladin'in öldürülmesi ve Taliban'ın El Kaide ile bağlarını koparma ve dış müdahaleleri önleme taahhüdü vermesi neticesinde ABD, 17 Kasım 2020'de Afganistan'daki kuvvet pozisyonunu 4.500'den 2.500 askere düşüreceğini duyurarak, Afganistan'daki varlığını sınırlı hale getirmiştir (Garamone, 2020). ABD, insan hakları, kadın hakları, sivil özgürlükler ve demokrasiyi öncelikli değerler olarak benimsemiş ve bunu, askeri, istihbarat ve siyasi çabalarına yansıtmaya çalışmıştır. Ancak bu yaklaşım çoğu zaman uygulamada insan hakları ve demokratik ilkelerle çelişmiş ve ABD'nin yürüttüğü savaşların meşruiyetini olumsuz olarak etkilemiştir (Dora, 2021: 174-177). Süre içerisinde ABD, El Kaide'nin zayıfladığı ve Taliban'ın Afganistan'da tehdit oluşturmayacağı taahhüdü ile büyük bir askeri varlığın artık gerekli görülmediği kanaatine varmıştır (Tariq et al, 2020: 293).

Diğer taraftan bu dönemde ABD ordusu bütçe kısıtlamalarıyla karşı karşıyadır ve dünya genelinde farklı bölgelere odaklanmak zorundadır. Sonuçta ABD, yaklaşık yirmi yıldır Afganistan'a muharebe güçleri konuşlandırmıştır. 2001 ile 2019 yılları arasında askeri harcamalar ve kalkınma yardımları için 800 milyar dolardan fazla harcamış ve 2.300'den fazla askeri hayatını kaybetmiştir (Jones, 2020: 1). Dolayısıyla ABD, tekrar stratejik çıkarlar ve jeopolitik durumun değerlendirilmesini yapmış ve 20 yıllık Afganistan varlığının sürdürülemez olduğu kararına varmıştır. Bu durum Pakistan ile terörle

mücadele alanındaki mali iş birliği, Afgan hükümetinin harcamaları ve askeri varlık nedeniyle gerçekleşmiştir. ABD, Orta ve Güney Asya'daki çıkarlarını korumak amacıyla Afganistan'da istikrarlı bir hükümete ihtiyaç duyduğu için Doha Anlaşmasıyla Taliban'ı dışlamayıp sistemin içine alarak onlardan çeşitli söz ve taahhütler almıştır (Maley & Jamal, 2022: 35).

4. DİPLOMATİK PERSPEKTİF: KÜRESEL VE BÖLGESEL DİNAMİKLER

Bonn Konferansı (2001), BM Güvenlik Konseyi kararı (1386), Doha Anlaşması (2020) ve BM'nin 2513 sayılı kararı, ABD-Afganistan ilişkilerinin küresel temsilde en önemli unsurlarıdır.

Bonn Antlaşması'na bakıldığında zaman, açıkça Afgan toplumunun "geniş tabanlı, cinsiyete duyarlı, çok etnikli ve tam temsili" olan meşru bir hükümet kurmayı amaçladığı görülür. Doğrudan kapsayıcı ve demokratik bir yönetim biçimine atıfta bulunan "Afganistan anayasal bir Cumhuriyet olacaktır" ifadesiyle her şeyi özetlemiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin 1386 sayılı Kararı, Bonn Anlaşması uyarınca devlet kurumlarının kurulmasını sağlamak amacıyla Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'nün (ISAF) Afgan Geçici Yönetimi'ne Kabil ve çevresinde güvenliğin sağlanmasında yardımcı olması gerekliliğini vurgulamıştır (Andisha, 2022: 369).

Malum olduğu üzere ABD tarafından Taliban mağlup edildikten sonra, Almanya'nın Bonn kentinde 2001 yılında bir konferans düzenlenmiştir. Söz konusu konferansla Afganistan'ın geleceği, halkının refahı ve tüm bölgenin istikrarı üzerine bir süreç başlatılmış ve bu süreç, "Afganistan'da Kalıcı Hükümet Kurumlarının Yeniden Tesisine Kadar Geçici Düzenlemelere İlişkin Bir Antlaşma" (Bonn Antlaşması) ile sonuçlanmıştır (Qadir et al, 2011: 6-7). Antlaşmayla yeni oluşturulan demokratik Afgan devletini ve sivil toplumu güçlendirme amaçlanmıştır. Bu antlaşma, ülke için büyük bir umut olmuştur. Bu sürecin getirdiği olumlu hava ile 41'den fazla ülkenin Afganistan'da faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Pek çok aktör, devlet inşası sürecine aktif olarak katılmış ve birçok sektör gelişmiş olsa da (Tariq et al, 2020: 295) Afganistan'ın geleceği belirsizliğini ortadan kaldırmaya yetmemiştir.

Eylül 2020'ye gelindiğinde Doha'da Afgan iç müzakereleri için bir dizi toplantılar gerçekleştirildi. Afgan temsilcileri ile iç ve dış aktörler bir araya gelerek ülkenin geleceği müzakere edildi. Ancak 2001'de alınan kararların maalesef çok azı hayata geçirilebildi. 2018 yılından itibaren zaman zaman ABD ile Taliban arasında kamuoyuna görülmeler yapılmaya başlandı. Nihayetinde varılan mutabakat gereği (ABD-Taliban Anlaşması), ABD güvenlik güçlerinin Mayıs 2021'e kadar Afganistan'dan çekilmesine karar verildi. Böylece 20 yıl sonra, barış inşa süreci farklı bir yöne evrilmiş olup arzu edilen başarı sağlanamamış oldu. Washington merkezli (hükümet dışı bir araştırma ve eğitim kurumu olan) Fund for Peace'in tanımına göre, başarısız bir devlet, hükümetin fiziksel olarak kendi topraklarını kontrol edemediği, meşru güç kullanımında sınırlı bir etkisi olduğu veya hiç olmadığı, temel kamu hizmetlerini sağlayamadığı ve uluslararası toplulukta ülkesini temsil edemediği devlettir (Khalid & Mushtaq, 2020: 525). Ancak Afganistan'daki başarısızlık üzerine yapılan bireysel çalışmalar, bakış açısına bağlı olarak bazı farklılıklar göstermektedir. Örneğin ABD'de yapılan çalışmalarda devlet ve toplum inşasında daha fazla başarı görülürken, Avrupa'da yapılan çoğu çalışmalar daha

eleştirel ve dengeli bir bakış açısına sahiptir. Avrupa'daki birçok çalışmada, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ahlaki olarak sorumsuzluk olarak değerlendirilmekte, geride yıkılmış ve demokratik olmayan bir ülke bırakıldığı belirtilmektedir. Askeri ve siyasi bir yenilgi kabul edilemez olarak görülmekte, bunun Avrupa Birliği'nin ortak dış politikasına zarar vereceği ve itibarını zedeleyeceği düşünülmektedir. Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğu, başarısızlığın ana nedenleri konusunda ortak bir analiz yaparak genel bir strateji eksikliği, savaş ekonomisinin genişlemesi, askeri ve sivil yeniden yapılanma bileşenlerinin birleşmesi, sosyal hareketliliğin eksikliği ve NATO tarafından yürütülen devlet inşa projesinin yoğun askeri yönelimi, başarısızlığın temel nedenleri arasında gösterilmektedir (Tariq et al, 2020: 291).

Afganistan üzerine gerçekleştirilen müzakereleri etkileyen birçok unsur bulunmaktaydı. Bunları Bonn konferansının düzenlendiği yer, zaman, 2001'deki mevcut durum, ABD'nin askeri üstünlüğü ve 2000'li yıllardaki uluslararası ilişkilerdeki eğilimler şeklinde sıralamak mümkündür. Müzakereler, Almanya'nın Bonn kentindeki Petersberg Otelinde gerçekleştirilmiştir. Afgan gruplar arasındaki görüşmelerin dış etkilere ve müdahalelere maruz kalmadan güvenli bir ortamda yapılması gerektiği öngörülmüştür. Bu nedenle, Taliban, o dönemde iktidarda olmasına rağmen müzakerelere dahil edilmemiştir. Almanya, tarihsel olarak Afganistan ile yakın ilişkilere sahip bir ülke olup, bu bağlar 1915 yılında Almanya ile Afganistan krallığı arasındaki ilk resmi temaslara dayanmaktadır (Huseyni, 2024). Ayrıca Almanya, 2001 yılında Afganistan Destek Grubu'nu başlatarak Afganistan'daki yeniden yapılanma sürecine aktif olarak katılmıştır. Afganistan, Almanya'yı güvenilir bir ortak olarak görmekteydi (Afsah &Guhr, 2005: 410). Almanya, II. Dünya Savaşı sonrası yıkılmış bir ülkenin yeniden inşa edilebileceğini göstermiş ve Afganistan'a da bu anlamda bir umut kaynağı olmuştur. Ancak, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Almanya, ABD'nin terörle mücadele ve yabancı savaşçılarla mücadele çabalarına yakın bir müttefik olarak katılmıştır (Kummer, 2014: 235).

Almanya, konferansta Şansölye Gerhard Schröder ve Dışişleri Bakanı Joschka Fischer tarafından temsil edilmiş, ancak tarafsızlığını koruma iddiasıyla sessiz gözlemci rolünü üstlenmiştir (Welle, 2020: 1-3). Konferans devam ederken, savaş sahasında ABD ve müttefikleri lehine ani gelişmeler yaşanmıştır. ABD'nin ve Afgan müttefiklerinin elde ettiği askeri üstünlük, konferansa katılan taraflar üzerinde "hızlı bir siyasi çözüm" arayışına girme baskısı oluşturmuştur (Fields & Ahmed, 2011: 7). 1990'larda yaşanan güç boşluğu ve iç savaşın tekrarlanmaması gerektiği yönünde güçlü bir irade mevcuttu. Bu nedenle, müzakereciler hızlı bir çözüm bulmayı hedeflemiş, uzun sürecek bir müzakere sürecinden kaçınmışlardır. Daha önceden yapılan bazı ön müzakerelerin üzerine Bonn'daki müzakereler dokuz gün boyunca devam etmiştir. ABD'nin özel temsilcisi James Dobbins, Ekim 2001'de atanmasının ardından, bir ay içerisinde tüm kilit aktörlerle görüşmeler yaparak geçici hükümet kurulması konusunda uluslararası destek sağlamıştır (Fields & Ahmed, 2011: 14). Sovyet işgali ve daha sonra gerçekleşen iç çatışmalar nedeniyle Afganistan, 20 yılı aşkın süredir kriz içindeydi. Bu süre zarfında devlet, ekonomi, kültür ve hukuk gibi ülkenin temel alt sistemleri büyük ölçüde tahrip olmuştu. Bilimsel açıdan değerlendirildiğinde, 2001 yılı itibarıyla Afganistan devleti yalnızca soyut bir kavram olarak varlığını sürdürmekteydi. Post-Taliban dönemi, bir devletin varlığı için gerekli olan üç temel unsurun (toprak, halk ve egemenlik) hiçbirini tam olarak karşılamamaktaydı. Diplomatik aciliyet, Afganistan'da mevcut toplumsal yapı

ve kurumlar için bir çözüm bulmak ve bölgesel istikrarı sağlamaktır. ABD öncülüğündeki Operation Enduring Freedom (OEF), savaş sahasında büyük bir üstünlük sağlamıştır. Bu askeri müdahale, bilindiği gibi 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından başlatılmıştır. ABD Başkanı George W. Bush'un 7 Ekim 2001 tarihindeki açıklamasıyla, ABD, NATO müttefikleri ve Afganistan'daki Kuzey İttifakı güçleri, El Kaide terör ağına ve ona destek veren Taliban rejimine karşı harekete geçmiştir (Malkasian, 2021: 1-2). ABD'nin operasyonu, hava saldırılarına odaklanırken, sahadaki operasyonlar büyük ölçüde Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) ajanları tarafından yürütülmüştür. Kuzey İttifakı, Kasım ayı sonlarında savaş sahasında büyük bir üstünlük kazanmış, Aralık 2001'de ise Kabil'i ele geçirmiştir (Ullah, 2020: 55). Kuzey İttifakı'nın son dönemde elde ettiği askeri başarıların büyük bir kısmı, ABD askeri gücünün bir sonucudur. İşte ABD'nin savaş sahasında elde ettiği askeri üstünlük, Bonn'daki müzakerelerde ABD'nin baskın bir rol üstlenmesine yol açmıştır. Taliban'ın iktidardan uzaklaştırılması, ABD'yi müzakerelerde etkili bir pozisyona getirmiştir (Fields & Ahmed, 2011: 19).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, uluslararası politikada insan haklarını koruma amacıyla müdahale kullanımı giderek artan uzun vadeli bir eğilim haline gelmiştir. Büyük güçler tarafından gerçekleştirilen insani müdahalelere klasik örnekler olarak Irak (1991), Somali (1992) ve Haiti (1994) müdahaleleri gösterilebilir; bu müdahaleler Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmıştır. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, uluslararası toplumun terörle mücadele operasyonlarına giderek daha fazla odaklandığı görülmektedir. Bu dönemde, adeta uluslararası müdahaleciliğin zirvesi yaşanmıştır. Büyük devletler, özellikle de son süper güç olarak kalan ABD, belirli bir kültürü, ideolojiyi ve dünya görüşünü yayma ve dayatma gücüne sahip olduklarına inanmıştır. Afganistan'a yönelik uluslararası müdahale, terörle mücadele ve barış inşa operasyonlarının iç içe geçmiş kombinasyonu ile karakterize edilebilir (Gordon, 1994: 550).

5. ÇEKİLME KARARI: SEBEPLER VE SÜREÇ

Obama yönetimi, 2012 yılından itibaren ABD askeri güçlerinin aşamalı olarak Afganistan'dan çekilmesi stratejisini benimser. ABD'nin en önemli hedefi olan Usame bin Ladin'in ölümünün ardından, ABD başkanı Obama, 2012 yılında Afganistan'da bulunan 33.000 askerin potansiyel olarak azaltılacağını veya tamamen çekilebileceğini ilan eder (Basit, 2006: 13; Garamone, 2011). Ancak Trump dönemine kadar bu konuda çok ilerleme sağlanamaz. Ocak 2017'de göreve gelen Donald Trump, önce Afganistan'a yönelik farklı bir yaklaşım benimser. Uzun süreli bir katılım konusunda şüpheli olmasına rağmen, Trump, Taliban'a hava saldırıları ve artan askeri varlıkla baskı yapmayı tercih eder. Afganistan konusundaki bu yaklaşımı uzun süre devam etmez. Aynı yılın sonlarına doğru Trump yönetimi Afganistan'da askeri stratejisini değiştirerek daha fazla askeri varlık yerine, Afgan hükümetini ve Afgan güvenlik güçlerini güçlendirme üzerinde odaklanır (Ayoub, 2023: 15). Trump, Afganistan'daki ana kararların askeri komutanlar tarafından "yerindeki şartlara göre" alınması gerektiğini söyler. Zira O'na aceleci bir çekilme, tüm terörist grupların, (İŞİD ve El Kaide dahil), gelişmesi için uygun koşullar oluşturacaktır (Kaura, 2017: 14). Trump, askeri baskı ve koşullara dayalı sonuçlar yoluyla Taliban'ı müzakere masasına çekmeyi amaçlar. Trump yönetimi, Taliban'la 2018 yılından itibaren uzun süreden beri yaptığı gizli görüşmeler neticesinde 2020 yılında bir anlaşmaya varır. Söz konusu anlaşmaya göre ABD'nin çekilmesi için bir takvim belirlenir

ve Taliban'dan, Afgan topraklarını terörist gruplara karşı koruma taahhüdü alır. Bu anlaşma, potansiyel barış için kayda değer bir adım olsa da, Afgan hükümetinin dışlanması, insan hakları ve demokrasi alanında elde edilen kazanımların sürdürülebilirliği konusunda endişelere yol açar. Ancak Afganistan'daki savaşı sona erdirmek, Donald Trump'ın kampanya vaatlerinden biriydi. Trump yönetimi, ABD askerlerinin sayısını kademeli olarak Afganistandan azaltılacağını belirtmişti. Fakat Taliban saldırıları azalma yerine daha da arttı. Bu nedenle Trump'ın dedikleri gerçekleşmedi. Nihayet 2020'de yapılan anlaşmayla 1 Mayıs 2021'e kadar tüm ABD askeri ve personelinin Afganistan'dan çıkmasına karar verilir (Ayoub, 2023: 20). Trump yönetimi ile Taliban arasında Doha'da gerçekleşen söz konusu müzakereler ve sonunda 2020 yılında gerçekleşen anlaşma, ABD'nin Afganistan'dan çekilme sürecini önemli bir dönüm noktasına taşır (Weigand, 2022: 88). ABD özel temsilcisi Zalmay Halilzad ve Taliban yetkilisi Molla Abdul Ghani Baradar tarafından yürütülen görüşmeler, öncelikle ABD'nin askeri güçlerini Afganistan'dan çekme stratejisine odaklanır. Burada en önemli nokta, Taliban'dan uluslararası terör örgütlerinin Afgan topraklarına sokulmaması garantisini ve taahhüdü alınmasıdır. Eylül 2020'de, Afganistan'da önemli bir gelişme yaşanır. 20 yıllık bir süre içinde hiç olmayan Afganistan'daki taraflar arasında bir barış diyalogu başlar. Bu müzakerelere Taliban, Afgan hükümeti ve sivil toplum temsilcileri katılır (Miller & Blake, 2019: 19). Biden, 2021'in başlarında, Trump'ın Talibanla yaptığı anlaşmayı onaylar ve Afganistan'dan tamamen çekilme kararını alır. Bu kararına gerekçe olarak da, ABD'nin Afganistan'da 20 yıl süren savaşının artık sona ermesi ve Afgan hükümetinin kendi güvenliğini kendisinin sağlaması gerektiğini açıklar. Ancak Biden, ABD'nin ABD-Taliban anlaşmasında geçen birliklerin son çekilme tarihi olan 31 Ağustos 2021'de gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını belirtir (France News, 2021). Çekilme işinin ancak 11 Eylül 2021 tarihinde son bulabileceği ilan edilir.

Kimileri Doha Anlaşmasını Taliban'a güç verdiği ve Afganistan'daki insan hakları vb. konulara yeterince yer verilmediği için eleştirirken bazıları da Afganistan'daki savaşı sona erdirdiği ve siyasi bir çözüm için zemin hazırladığı için övmüştür. Anlaşmanın imzalanmasını takip eden aylarda Taliban, savaş alanlarında ilerlemeye devam eder kısa zamanda büyük şehirleri kuşatma altına alır. Buna karşılık Afgan hükümeti iktidarını korumakta zorlanır ve güvenlik güçleri moralsiz ve yetersiz kalır (Farr, 2020: 1). Nihayet 2021 yılının Ağustos ayında Taliban geniş bir saldırı başlatarak hızla ilerler ve Kabil'i ele geçirerek Afgan hükümetini devirip ülkenin kontrolünü tamamen ele geçirir. Bütün bu gelişmeler üzerine Afgan hükümetinin çöküşü, şaşırtıcı ve beklenmedik bir gelişme olarak değerlendirilir ve Doha Anlaşması'nın öngörüsü hakkında ciddi sorular oluşur. Her şeye rağmen Doha Anlaşması, Afganistan'ın geleceği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Taliban artık ülkenin fiili yöneticisi haline gelir ve kendine göre katı bir İslami hukuk anlayışını uygulamaya başlar (Tariq et al, 2020: 294).

Süreç içerisinde Afganistan'da insan hakları konusunda olumsuz sayılabilecek ciddi adımlar atılır. Özellikle kadınlar ve kız çocuklarının özgürlükleri ciddi şekilde kısıtlanır. Netice itibarıyla anlaşma, Afganistan'ın geleceği açısından da önemli sonuçların ortaya çıkmasına yol açmıştır. ABD ve NATO birliklerinin geri çekilmesi, Taliban'ın hızla ülkenin kontrolünü ele geçirmesine neden olan bir güç boşluğu oluşturmuştur. Taliban'ın tekrar iktidara gelmesi, Afganistan'ı büyük bir insani krize sürüklediği genel kanaattir.

Taliban'ın zaferi, El Kaide ve IŞİD gibi diğer aşırılık yanlısı grupları cesaretlendirmiş ve bölgenin istikrarı konusunda ciddi endişelere neden olmuştur(Hussain, 2023: 18).

Realizm teorisi açısından bakıldığında, Doha Anlaşması, ABD'nin kendi çıkarlarını gözetken bir eylem olarak görülmektedir. Anlaşmanın, ABD'nin Afganistan'daki stratejik çıkarları açısından hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurduğu ifade edilmektedir (Semple et al, 2021: 6). Doha Anlaşması, ABD'nin Afganistan'daki askeri varlığını sona erdiren ve Taliban'ın ülkenin kontrolünü ele geçirmesine yol açan tarihi bir dönüm noktası olmuştur. Ancak, anlaşmanın uzun vadeli etkileri Taliban'ın nasıl bir yönetim sürdüreceğine ve uluslararası toplumun bu yönetime nasıl yanıt vereceğine bağlı olacağı belirtilmektedir.

6. ÇEKİLMENİN SONUÇLARI VE ETKİLERİ

Taliban savaşçıların Kabil ve başkanlık sarayını ele geçirmesi, Eşref Gani'nin ülkeden ayrılmasından kısa bir süre sonra gerçekleşir. Önemli bir direnişle karşılaşmaz. Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinden hemen sonra ülkenin belli bölgelerinde bulunan hapishanelerden çok sayıda tutuklunun serbest bırakılması, Afganistan ve çevresinde güvenlik açısından bir düzensizliğe neden olur (Kelemen, 2020: 2). Ülkede oluşan karmaşa neticesinde meydana gelen belirsizliği bahane eden başta ABD olmak üzere diğer birçok devlet yeni Taliban rejimini tanımaz. Söz konusu belirsizliği gerekçe göstererek ABD hükümeti, kendi finans kurumlarındaki yaklaşık 7 milyar dolar tutarındaki Afgan rezervini dondurur (Clark, 2020: 1). Afganistan derin bir ekonomik ve insani krizle karşı karşıya kalır. ABD'nin ani ve beklenmedik şekilde geri çekilmesi, genel olarak ABD'nin Afganistan'a ilişkin politikasındaki eksikliklerin bir göstergesi şeklinde yorumlanmıştır. Önemli mali sıkıntı ve birçok insan kaybına rağmen, Afganistan'da kalıcı barışın sağlanmasının, Afgan bireylerin liderliği ve desteği altında, tüm ilgili aktörlerin katılımını kapsayan siyasi bir çözümü gerektirdiği açıkça görülmektedir. ABD'de bulunan SIGAR adlı şirketin 2022'de Afganistan'la ilgili yayınladığı rapora göre, Afganistan'da devam eden çatışmanın, ülkedeki gıda güvenliği üzerinde olumsuz etki oluşturmuş ve nüfusun yaklaşık %92'sinin kabul edilebilir gıdaya ulaşamadığı belirtilmiştir (SIGAR, 2018). Ayrıca, raporda yaklaşık 3 milyon çocuğun çatışmanın doğrudan bir sonucu olarak yetersiz beslenmeyle karşı karşıya olduğu vurgulanmıştır. Hala ülkenin farklı bölgelerinde patlamamış mühimmat ve kara mayınlarının, başta çocuklar olmak üzere savunmasız sivil insanlar için önemli bir tehdit olduğunu ifade etmek gerekir. Watson Uluslararası ve Kamu İşleri Enstitüsü tarafından Ağustos 2022'de yayınlanan rapora göre ABD'nin ülkeyi terk etmesinden sonra ülke içindeki iç çatışmalar neticesinde çoğu sivil olmak üzere on binlerce insan hayatını kaybetmiştir (Davies, 2022: 596; Mustasilta et al, 2023: 25).

Ayrıca dolaylı ölümler ve bunların oluşturduğu acıların büyüklüğü hesaplanamaz durumdadır. Fiziksel yaralanmalar ve zorla yerinden edilmelerin sayısı belli değildir. Devam eden çatışmalar, Afgan nüfusunun önemli bir kısmının ruhsal sağlık sorunları yaşamasına neden olmuştur. Günümüzde savaşın bir sonucu olarak ülkede yaklaşık 1.5 milyon engelli ve 2 milyon civarında Afgan dul bulunmaktadır (Aminullah, 2021: 36). Geçmişten günümüze yıllardır savaşların ve çatışmaların yankıları Afgan toplumunu savunmasız hale getirmiş, savaş sırasında yapılan yanlış değerlendirme ve hatalar, masum bireylerin kalıcı acı çekmesine yol açmıştır. Yine ABD'nin Afganistan'da kaldığı

süre içerisinde 2324 ABD silahlı kuvvetleri mensubu, 1144 müttefik askeri personelinin yanı sıra yüzlerce ABD menşeli müteahhit hayatını kaybetmiştir (Idrees, 2022: 7). Olaya mali açıdan bakılırsa ABD hükümetinin son yirmi yıl boyunca yaptığı harcamalar önemli rakamlara ulaşmıştır. Elde edilen bilgilere göre ABD'nin savaş maliyeti 2,3 trilyon ABD dolarına ulaşmıştır (Chang, 2024: 33). Bununla birlikte, bu rakamın ABD gazilerine ömür boyu bakım sağlamayla ilişkili maliyetleri veya ödünç alınan gelecekteki faiz ödemelerini kapsamadığını belirtmek gerekir.

7. ABD'NİN YENİ STRATEJİSİ: ASKERİ MÜDAHALELERDEN ÇEKİLMEME

ABD'nin dış politikasındaki değişimleri anlamak için, ABD başkanı Donald Trump'ın "Önce Amerika" politikası dikkate alınmalıdır. Bu yaklaşıma göre, ABD dış politikası Amerikan çıkarlarına ve ulusal güvenliğe odaklanmıştır. Bu milliyetçi ve anti-müdahaleci yaklaşım, ABD'nin uluslararası anlaşmalardan ve örgütlerden çekilmesine ve küresel düzeyde daha izole bir politika izlemesine neden olmuştur. Trump, temkinli ve ihtiyatlı olmayı bir güç göstergesi olarak değerlendirmiştir (Raza et al, 2024: 34). Yabancı ülkelerde "ulus inşası" (nation-building) çabalarını eleştirerek, Ortadoğu'da demokrasiyi tesis etme girişimlerinin sadece kaos meydana getirdiğini ileri sürmüştür. Dönemin ABD yönetimi, yeni milliyetçi politikaya uygun olarak, diplomasiye büyük önem vermiş ve eski düşmanlarla barış yapmayı ön planda tutmuştur. ABD-Taliban Anlaşması da bu yaklaşımın bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Ancak, bu strateji ABD'nin müttefikleri için dezavantajlı bir durum oluşturmuştur. Trump, "Afganistan, kendini savunmak için gerekli hazırlıkları yapmalıdır" diyerek, Afgan hükümetinin uluslararası destek olmadan Taliban saldırılarına karşı koymasını gerektirdiğini vurgulamıştır (BBC News, 2020). 2020 ABD başkanlık seçimlerini kazanan Joe Biden, Trump'ın Afganistan politikasını büyük ölçüde sürdürmüştür. ABD yetkilileri ve Kongre üyeleri, müzakerelerin ilerleyişini ve ABD'nin insan hakları ve terörle mücadele gibi çıkarları üzerindeki etkilerini yakından takip etmektedir (Thomas et al, 2021: 22). Bazı Kongre üyeleri, ABD'nin Afgan müttefikleri üzerindeki baskıyı artırmasını ve Afganistan'a yapılan yardımları kısıtlamayı önermiştir. Bu yardımların, ABD yönetiminin Afganistan'dan çekilmesi halinde sosyal ve politik kazanımlara zarar vermeyeceğini onaylarsa devam etmesi gerektiği belirtilmiştir. Nihayetinde dönemin ABD başkanı Joe Biden ABD askerlerinin Afganistan'dan çekileceğini duyurmuş (Miller, 2023: 37) ve terörle mücadele dışındaki Afganistan hedeflerinin ABD'nin hayati çıkarları arasında olmadığını belirtmiştir. Bu doğrultuda ABD'nin uzun süredir benimsediği pozisyon, "Afgan liderliğinde ve Afganlara ait bir uzlaşma süreci"nin desteklenmesi olmuştur. Öte yandan ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, ABD'nin müzakereleri kontrol etmeye çalışmayacağını vurgulayarak siyasi sistemin belirlenmesinin Afganlılara bırakılacağını açıklamıştır (Nasrat, 2019: 24). Pompeo, alınacak kararların ve tutumun, ABD'nin gelecekteki yardımlarını doğrudan etkileyeceğini belirterek ABD'nin etkisinin sınırlı kalacağını belirtmiştir (Kastner & Pearson, 2021: 19). Pompeo ayrıca, "ABD, kendi sistemini başkalarına dayatmayı amaçlamamaktadır" diyerek Afganistan'ın siyasi yapısının tamamen yerel aktörler tarafından şekillendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Acar & Pekcandanoğlu, 2020: 152). Yine Biden yönetimi, çekilme kararını açıklarken; "Amerika'nın kaynaklarını sonsuz savaşlarda değil, 21. yüzyılın tehditlerini önlemeye odaklaması gerekiyor" ifadelerini kullanmıştır (O'Rourke, 2022: 2).

Ancak ABD'nin, Donald Trump döneminden başlayarak Orta Doğu'daki askeri varlığını azaltma eğilimine girmesinin bölgedeki askeri varlığın ABD'nin ulusal güvenliği üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu düşünülmektedir. Washington'un petrol bağımlılığının azalması ve Çin'in Asya-Pasifik'teki yükselişini sürdürmesi sebebiyle buraya aktarılan kaynakların Çin -Pasifik yükselişinin ABD için tehdit oluşturduğunu bu sebeplere dayanarak kaynak aktarımlarının rakip ülkelerle ABD'nin lider olduğu alanlarda kullanılması gerektiği gibi faktörlerin dikkate alındığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ABD'nin, yeni stratejik önceliklerini Asya-Pasifik bölgesine kaydırduğu görülmektedir. Çin'in ekonomik ve askeri yükselişi, ABD'nin kaynaklarını bu bölgeye yönlendirmesini zorunlu kılmıştır. Aynı şekilde, Rusya'nın agresif dış politikaları, NATO ve Avrupa odaklı stratejilere daha fazla yatırım yapılmasının önünü açmıştır (Zum Felde, 2022: 245).

8. SONUÇ

Bonn ve Doha anlaşmalarına ait müzakerelerin zaman baskısı altında gerçekleştirildiği görülmektedir. Bonn'da, Afganistan'ın geleceği ve geçici bir hükümetin kurulması dokuz gün içinde karar verilerek belirlenmiş ve hedeflerin uygulanması 2002'ye kadar sürmüştür. Burada Taliban rejiminin devrilmesinin ardından Kabil'de bir güç boşluğunun oluşmasını engellemek amacı güdülmüştür. Bu nedenle, Bonn Anlaşması kısa bir süre içinde hazırlanmıştır. Doha'da ise Trump yönetiminin, ABD-Taliban Anlaşması'nı Şubat 2020'de iki yıllık bir zaman çerçevesiyle ileriye taşıdığı görülür. Ancak, müzakereler bazı gecikmelerin ardından Eylül 2020'de başlar. Biden yönetimi bu durumu bir endişe kaynağı olarak görür ve o şekilde değerlendirir. Bazı uzmanlar, Taliban'ın ABD'nin 2021'de Afganistan'dan çekilmesinden önce zaman kazanmayı hedeflediğini iddia etmektedir. Bu nedenle, Afgan temsilcileri üzerinde zaman baskısı olduğu bir aşıkardır. Ayrıca COVID-19 pandemisi de Doha müzakerelerinin verimliliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Bonn'daki müzakerelerde hızlı bir süreç yaşanırken Doha'daki müzakereler uzatılmış, hatta duraklama aşamasına gelmiştir.

Genel kanaat şu ki, 2001 yılında ABD'nin ülkeye geldiği dönem ile 2021'deki Afganistan'ın durumunda birçok konuda arzu edilen değişimler gerçekleşmemiştir. 2001'de Taliban hükümetinin devrildiği, ekonominin çökmüş bir vaziyette olduğu ve halkın savaşın yorgunluğunu iliklerine kadar hissettiği malumdur. Özellikle Afgan kadınlarının, Taliban döneminde eğitimden dışlandığı ve dezavantajlı bir durumda olduğu bir gerçektir. İşte bütün bunları ortadan kaldırmak amacıyla Taliban yönetimine son verilmiş ve yeni bir devlet inşa edilmeye çalışılmıştır.

2020'ye gelindiğinde, Afgan ekonomisi ve kalkınmasının iyileştirilmesi yönünde yıllarca süren çaba ve yatırımlara rağmen, bazı konularda önemli ilerlemeler görülürken bazı konularda da arzu edilen başarı sağlanamamıştır. 2021 yılına gelindiğinde hala bir çok konuda problemler yaşandığı ve halledilemediği belirtilmektedir. Örneğin 2001 yılında ABD'nin ülkeye geldiği sırada birçok konuda yolsuzlukla boğuşulmakta, ekonomi ağırlıklı olarak uyuşturucu üretimine dayalı ve ülkenin birçok noktasında güvenlik endişesi yaşanmaktaydı. Yine bazı bölgelerde kadınlar için birtakım iyileşmeler olsa da bazı illerdeki kadınların, hayatlarında herhangi bir değişiklik sağlanamamıştır. ABD'de işgali süresince kurulan hükümetlerin işlevselliği zayıf kalmıştır. Aradan 20 yıl kadar süre geçmesine rağmen yapılan barış müzakerelerinde benzer konular tartışılmıştır.

Bonn müzakerelerine Taliban'ın katılmasına izin verilmemiştir. ABD'nin, 2001 müzakerelerinde etkin rol oynadığı görülür. ABD özel temsilcisi Dobbins, Bonn Anlaşması'nda ve uzlaşma sağlanmasında kilit bir rol oynamıştır.

Doha'da ise durum tersine dönmüştür. Taliban, kendilerini ideolojik bir çatışmanın galibi olarak görmektedir. O sırada Taliban, Afganistan'ın yüzde 70'ini kontrol etmektedir. Bu, Taliban'a avantaj sağlamış ve ABD ile görüşmelere başlamalarını mümkün kılmıştır. Trump, Taliban'ın 11 Eylül'den kısmen sorumlu olmalarını ve Taliban'ın Afgan hükümetini hiçe saymalarını görmezden gelmiştir. ABD-Taliban Anlaşması neticesinde Taliban, taktiklerinde cesaret bulmuş ve onay almışlardır. Ancak Afganistan, uluslararası yardıma olan bağımlılığı nedeniyle finansal desteğe ihtiyaç duymaktadır. 2021'de, Afganistan'ın gayri safi yurtiçi hasılasının yüzde 80'i dışarıdan sağlanmaktadır. ABD ve diğer uluslararası güçlerin çekilmesi, Afganistan'ın ekonomik durumunu doğal olarak olumsuz etkilemiştir. Netice itibarıyla;

- Taliban kendisini ideolojik çatışmanın galibi olarak görmektedir.
- ABD, Afgan hükümetine destek olarak ANA ve ANP'yi güçlendirse de, bu güçler Taliban'a karşı yeterince etkili olamamıştır .
- Bugün Taliban, Afganistan'ı doğrudan ya da dolaylı olarak kontrol etmektedir.

Her ne kadar ABD'nin Afganistan'da askeri üstünlüğü ortadan kalksa da ülkenin ekonomik bağımlılığı devam etmektedir. Afganistan'ın gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) %80'inden fazlası dış yardımlara dayanmaktadır. ABD'nin 2001'deki en büyük avantajı askeri üstünlüğüydü; 2021'de ise ekonomik baskı araçları ön plana çıkmıştır.

ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi; yirmi yıl süren dış müdahalenin yerel gerçeklikle uyum sağlayamadığını, Afgan halkının ise daha büyük bir insani, ekonomik ve siyasi krizle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Özellikle kadın hakları ve özgürlükler alanında yaşanan gerileme, Taliban'ın yeniden iktidara gelmesiyle derinleşmiş; bölgenin kaderi büyük ölçüde yeni güç dengelerinin ve belirsiz jeopolitik hesapların şekillendireceği bir sürece terk edilmiştir.

Kaynakça

Abbas, S. A., Saqib, A. & Masood, M. (2024). US Military Posture in the Asia-Pacific and its Impact on Regional Stability. BTTN Journal, 3(1), 66-87.

Acar, H. & Pekcandanoğlu, M. (2020). Evaluation of Developments in Afghanistan in the Context of Foreign Policy and Security Issues. International Journal of Politics and Security, 2(3), 135-158.

Afsah, E. & Guhr, A. H. (2005). Afghanistan: Building a State to Keep the Peace. Max Planck Yearbook of United Nations Law Online, 9(1), 373-456.

Ahmed, Z. (2023). Pak-US Relations Post 9/11: Impact of Aid, Irritants and Regimes in Pakistan (2001-2013). Journal of Politics and International Studies, 1(1), 14-23.

Imranullah, A., & Hakimuddin, M. (2024). Strategic Interests and Geopolitical Considerations: Assessing the Importance of Afghanistan for the US Post-Withdrawal. Journal of Arts, Humanities and Social Science, 1(2), 1-9.

Aminullah, A. (2021). The Impact of Physical Disability on Psychological Status Like Anxiety and Depression of Afghani People on Paktia Province Afghanistan, (Doctoral dissertation), University of Dhaka, Bangladesh.

Andisha, N. A. (2022). The Collapse of State in Afghanistan: a Repeat of History?. *Journal of Asian Security and International Affairs*, 9(3), 369-382.

Ayoub, S. A. (2023). The US Withdrawal from Afghanistan: A Critical Overview of three Presidencies (Obama, Trump, & Biden's), (Master degree), Mohamed Khider University of Biskra, Algeria.

Basit, A. (2020). The US-Taliban Deal and Expected US Exit from Afghanistan. *Counter Terrorist Trends and Analyses*, 12(4), 8-14.

Bassiouni, M. C. (2005). The Institutionalization of Torture Under the Bush Administration. *Case W. Res. J. Int'l L.*, 37(2), 389-425.

BBC News. (2020). Afghan conflict: US and Taliban Sign Deal To End 18-Year War, <https://www.bbc.com/news/world-asia-51689443>.

Chang, M. E. N. G., Yolchi, J., and Ghafoori, N. (2024). Afghanistan: The Economic Impact of Armed Conflict. *Conflict Studies Quarterly*, (48), 32-57.

Clark, K. (2020). The Cost of Support to Afghanistan. *Afghan Analyst Network*. <https://www.afghanistan-analysts.org/en/wp-content/uploads/sites/2/2020/05/20200528-Rentier-1.pdf>.

Counterterrorism, B. O. (2019). Country Reports on Terrorism 2019. US Department of State, <https://oipol.org/wp-content/uploads/2023/03/1-u.s-dpartment-of-state.pdf>.

Dashti, Z. (2021). ABD'nin Afganistan'dan Çekilmesi İle Taliban'in Yeniden İktidara Gelmesi. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 195-212.

Davies, S., Pettersson, T., & Öberg, M. (2022). Organized Violence 1989–2021 and Drone Warfare. *Journal of Peace Research*, 59(4), 593-610.

Dora, Z. K. (2021). The US-led “War on Terror” in Afghanistan: 2001-2021. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(Özel Sayı), 172-185.

Farr, G. M. (2020). The Afghan Peace Agreement and its Problems. *E-International Relations*, https://pdxscholar.library.pdx.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1139&context=soc_fac.

Fields, M., & Ahmed, R. (2011). A review of the 2001 Bonn Conference and Application to the Road Ahead in Afghanistan. U.S: National Defense University Institute for National Strategic Studies, U.S.

France News. (2021). Why is August 31 the date for the US pullout from Afghanistan?, <https://www.france24.com/en/live-news/20210825-why-is-august-31-the-date-for-the-us-pullout-from-afghanistan>.

Garamone, J. (2011). Obama Announces Troop Reductions, Way Forward in Afghanistan. <https://www.nationalguard.mil/News/Article/610547/obama-announces-troop-reductions-way-forward-in-afghanistan/>.

Garamone, J. (2020). U.S. Will Draw Down Forces in Afghanistan, Iraq, Acting Secretary Says, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/article/article/2418416/us-will-draw-down-forces-in-afghanistan-iraq-acting-secretary-says/> .

Gordon, R. (1993). United Nations Intervention in Internal Conflicts: Iraq, Somalia, and Beyond. *Mich. J. Int'l L.*, 15(2), 519-589.

Hassan, O. (2023). Afghanistan: Lessons Learnt from 20 Years of Supporting Democracy, Development and Security. *Bruxelas, Bélgica: Directorate General for External Policies of the Union*. <https://www.researchgate.net/publication/370156789>.

Hussain, S. S. (2023). An Analysis of the Impact of Terrorism in Afghanistan on Pakistan after Taliban takeover of 2021. *Pakistan Review of Social Sciences (PRSS)*, 4(1), 15-40.

Huseyni, S. A. (2024, January 1). Darc Tarihçe Ravabet Ticareti Ba Camhuri Fideral Alman Dar Kamus Kabir Afganistan, <https://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha PDF/hossainy a trade relation germany in ago 1.pdf> .

Ibrahim, A. J. (2024). Violence and Terrorism 'Concepts'. *Journal of Babylon Center for Humanities Studies*, 14(1), 37-69.

Idrees, M., & Khan, S. A. (2022). How Economic Wellbeing Affected By Internal Conflicts? Asset Losses and Recovery For Displaced Households In Afghanistan, (Master degree), Pakistan Institute of Development Economic, Islamabad.

Jamshidi, M. N. (2024). United States Policy Shift from Combat Operations to Negotiations with the Taliban. *Senior Projects Fall 2024*, 43, https://digitalcommons.bard.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=senproj_f2024.

Johnson, J. T. (2012). Moral Responsibility Aftar Conflict. Eric Patterson (Ed) *Ethics Beyond War's End*, Georgetown University Press, p.17-34.

Jones, S. G. (2020). Afghanistan's Future Emirate? The Taliban and the Struggle for Afghanistan. *CTC Sentinel*, 13(11), 1-10.

Kastner, S. L., & Pearson, M. M. (2021). Exploring the Parameters of China's Economic Influence. *Studies in Comparative International Development*, 56, 18-44.

Kaura, V., and Era, T. (2017). US-Pakistan Relations in the Trump Era: Resetting the Terms of Engagement in Afghanistan. *ORF Occasional Paper*, 128, 1-30.

Kelemen, B. (2020). China's Economic Stabilization Efforts in Afghanistan: A New Party to the Table?. *Middle East Institute*, 21(1), 1-6.

Khalid, I., & Mushtaq, S. (2020). Insurgency in Afghanistan: Challenge to Liberal Peace and State Building. *Pakistan Social Sciences Review*, 4(1), 525-539.

Koç, T. T., ve Şeker, B. Ş. (2023). US Withdrawal Process from Afghanistan and its Effects on International Relations. *Karadeniz Araştırmaları*, 20(79), 533-558.

Kummer, David W. (2014). *US Marines in Afghanistan, 2001-2009: Anthology and Annotated Bibliography*. United States Marine Corps Quantico, Virginia.

Löffmann, G. (2024). The Bush Doctrine Redux: Changes and Continuities in American Grand Strategy Since '9/11'. *International Politics*, 61(3), 501-522.

Maley, W., & Jamal, A. S. (2022). Diplomacy of Disaster: The Afghanistan 'Peace Process' and the Taliban Occupation of Kabul. *The Hague Journal of Diplomacy*, 17(1), 32-63.

Malik, O. E. (2023). Impact of External Counterterrorism Interventions on Host Country Stability: the Case of Select Us-led Interventions, 2001-2021, (Doctoral dissertation), University of Nairobi, Kenya.

Malkasian, C. (2021). *The American War in Afghanistan: A History*. Oxford University Press,
https://militairespectator.nl/sites/default/files/bestanden/uitgaven/inhoudsopgaven/militaire_spectator_11_2022_recensie_malkasian.pdf.

Maloney, S. M. (2022). *The Canadian Army in Afghanistan*. Army Publishing Office. Canada,
<https://www.canada.ca/content/dam/dnd-mdn/army/lineofsight/articleimages/2023/11/CAIA-Vol1-EN.pdf>.

Mbaeze, N. (2022). The Role of USA In Combating Terrorism In Afghanistan, 2016-2020. *Esut Journal of Social Sciences*, 7(1), 101-137.

Miller, L. E., & Blake, J. S. (2019). *Envisioning a Comprehensive Peace Agreement for Afghanistan*. RAND Corporation.

Miller, L. (2023). *Biden's Afghanistan Withdrawal: A Verdict on the Limits of American Power*. Taylor & Francis Group, United Kingdom.

Murodullaev, H. O. U. (2023). *The Taliban's Return To Power: Global and Regional Stakes*, (Master's thesis), Università Degli Studi Di Padova, Italian.

Mustasilta, K., Karjalainen, T., Stewart, T. R., & Salo, M. (2023). *Finland in Afghanistan 2001-2021: From Stabilization to Advancing Foreign and Security Policy Relations*. Finnish Institute of International Affairs.

Nasrat, Q. (2020). Negotiating With the Taliban: How Will it Affect the Future of Afghanistan?. *Journal of Academic Perspective on Social Studies*, (1), 19-27.

O'rourke, R. (2022). *Great Power Competition: Implications for Defense—Issues for Congress*. Congressional Research Service (CRS Report), Washington, D.C.

Qadir, S. G., Yanyu, F., Amein, A. S., & Ahmed, F. M. (2011). Focused ISAR Imaging of Rotating Target in Far-Field Compact Range Anechoic Chamber. In *International Conference on Aerospace Sciences and Aviation Technology* 14(26), 1-7.

Rasooli, M., Yawar, M. E., & Shaiq, M. Q. (2024). The Accelerated Military Withdrawal of the United States from Afghanistan and its Turn to East Asia: Changing the Path of Forced and Political Hegemony. *Law and Humanities Quarterly Reviews*, 3(1) 82-96.

Raza, A., Atif, M., Hussain, M., & Sayed, M. (2024). The War on Terror and US Foreign Policy: The Transition from Obama's Af-Pak Policy to Trump's Negotiations with the Taliban. *Competitive Education Research Journal*, 2(4), 33-40.

Semple, M. Raphael, R. L., & Rasikh, S. (2021). *An Independent Assessment of the Afghanistan Peace Process June 2018 – May 2021*. University of Edinburgh Within the Political Settlements Research Programme (PRSP) Framework.

SiGAR, Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction. (2018, April 30). U.S. Government. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1139431.pdf>.

Sharify, W. (2023). The Chinese Structural Power Expansion and the United States of America's Hegemonic Decrease in South Asia. (Master degree), University of Afghanistan Institute of Social Sciences, Kabul.

Tariq, M., Rizwan, M., & Ahmad, M. (2020). US Withdrawal from Afghanistan: Latest Development and Security Situation (2020). *sjesr*, 3(2), 290-297.

Tariq, M., Bano, S., & Amir, M. (2021). US Interest in Afghanistan and Current Peace Prospects. *sjesr*, 4(1), 365-370.

Tarzi A. (2005). Afghanistan: Who Exactly Is The Enemy?. Radio Free Europe, Radio Liberty. <https://www.rferl.org/a/1063214.html>.

Thomas, C., Hacker, T. F., Gill, C. R., & Peters, H. M. (2021). US Military Drawdown in Afghanistan: Frequently Asked Questions. Congressional Research Service, (CRS Report), Washington, D.C. <https://www.congress.gov/crs-product/R46670>.

Topuz, Z. Ç. (2023). An Analysis of Central Asian States' Political Affinity to Global Powers: Case of Kyrgyzstan, Tajikistan, and Turkmenistan. *Bilig*, (107), 1-32.

Ullah, H., Ahmad, R., & Khan, M. M. (2020). Afghanistan: US-Taliban Peace Talks: CPEC Perspective. *Conflict Studies Quarterly*, (32), 53-73.

Valtonen, L. (2021). United Nations Support to Local Peacebuilding: a Case Study From Afghanistan, (Master degree), University of Tampere, Finland.

Weigand, F. (2022). 5. Why Did the Taliban Win (Again) in Afghanistan?. M. Cox (Ed) *Afghanistan Long War, Forgotten Peace*, London: LSE Public Policy Review Series, p. 87-110.

Welle, D. (2020). Economic Woes Exposed Covid-19 is a Game-Changer for a Country Already at the Edge of the Precipice. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7361471/pdf/ARBE-57-23007B.pdf>.

Whitlock, C. (2021). *The Afghanistan Papers: A Secret History of the War*. Simon and Schuster, New York-London-Toronto-Sydney-New Delhi.

Zum Felde, R. M. (2022). What a Military Alliance Between Russia and China Would Mean for NATO. S. Kirchberger, S. Sinjen & N. Wörmer (Eds) *Russia-China Relations: Emerging Alliance or Eternal Rivals?*, Switzerland :This Springer imprint is published by the registered company Springer Nature Switzerland, p. 245-266.